

I
11479

BIBLIOTECA
Mihail Păsculescu
Intendant Maior PETRESCU I. ION
(DELA MEHEDINTI)

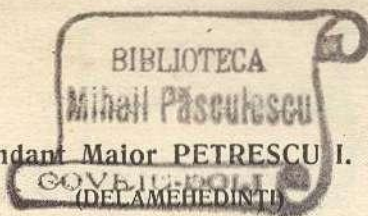
OPT ORE
IN
BULGARIA

— SCHIȚE și IMPRESII —

VIDIN—SMÂRDAN

CRAIOVA
Institutul de Arte Grafice „SAMITCA”. — Soc. Anonimă
1913.

Intendant Major PETRESCU I. ION

OPT ORE
IN
BULGARIA

— SCHIȚE și IMPRESII —

VIDIN—SMÂRDAN

I 11.479

CRAIOVA

Institutul de Arte Grafice „SAMITCA”. — Soc. Anonimă

1913.

ASTUTIA
1940
P. PETRESCU ION

Pentru a putea răspunde satisfăcător la numeroasele cereri,—exemplarele vechi fiind epuizate,—am comandat din nou 1500 exemplare din broșura „Opt ore în Bulgaria“ având aceeași destinație ca și edițiile precedente.

Int. Maior PETRESCU ION.

Inainte cuvântare

În plimbarea de plăcere, făcută la Vidin, când mi-am adus aminte că și Smârdanul e aproape, bucuria mea! de a profita — cu această primă și poate unică ocazie, — să văd și monumentul românesc de lângă comuna Smârdan.

Pe la ora 10 seara, după înapoiere, încă sub impresiile zilei, cugetând la cele văzute și simțite, m'am hotărît a le descrie cât am putut mai exact. Aceasta mi-a fost singura țință: exactitatea puținului cuprins al scrierei, — care nefiind premeditată din timp, e lipsită de multe părți interesante, cerute unei descripții complete.

Timp de vre-o trei ore, am pus pe hârtie, din fugă, cele cuprinse în lucrarea de față.

Și nu pentru dorința vre-unui profit material, la care nici nu m'am gândit, am făcut această încercare; dar chiar pentru cheltuelile cu tiparul și expediția — sacrificiu simțitor pentru mijloacele ce am, dar prea mic, pentru iubirea ce port neamului meu — nu-mi rămâne decât mulțumirea sufletească că exemplarele scoase, să pătrundă cât mai mult, prin mijlocirea în-vățătorilor sătești, în masa poporului pentru care sunt menite și pe care comptăm în momente grele, — încâl-

zindu-i inima, luminându-i mintea, cu faptele eroilor săi din trecut și arătându-i răsplata ce li-se aduce de România recunoscătoare.

Din exemplarele tipărite deci, nu e nici unul destinat a se vinde, ci le expediez gratis: doritorilor, la cerere și întrucât serviciul îmi dă răgaz, iar pentru bibliotecile școalelor rurale, din inițiativă personală, lucru ce am și început.

Prezint această grăbită scriere ca pe o mică și modestă lucrare fără pretențiune. Dacă voi fi reușit nu atât prin meritul scrierei cât mai ales prin felul subiectului—a fi folositor în scopul propus, a'și fi prea mulțumit.

AUTORUL.

„Un român al Daciei vine
La strămoși ca să sărute
Țărna de pe-a lor morminte
Și să 'nvețe a lor virtute“.

Asachi (la Roma).

După o noapte cu ploae furtunoasă, o zi liniștită și senină. Atras de vremea frumoasă, plec—îmbrăcat civil—la ora 8 dimineața, cu vaporeșul local „Călugăreni“ ce face cursă la Vidin, de două ori pe zi, să fac o preumblare, vizitând această localitate, acest oraș, care este peste apă de noi. Adică—cum am zice—în străinătate. Pentru prima oară calc pe pământul Bulgar.

E în puterea primăverii. Cu o plăcere nespusă, de pe puntea vasului, priveam transportat, la frumusețile naturei,—trecând pe lângă misterioasele ostroave împădurite de sălcii dela cari ne vine, un miros înviorător de plante verzi, prin aerul proaspăt al dimineții.

Cele 20 minute, cât ține parcursul vaporeșului, trecură repede și iată-ne ajunși în fața debarcaderului. Aci numeroși turci, soldați și funcționari vamali bulgari, mișună în toate părțile. Această panoramă, cu variate porturi, nu mă miră, dacă țin compt că Vidinul fu oraș turcesc, până la războiul nostru de neatârnamare, după care rămase în stăpânirea principatului Bulgar.

Plec de aci în spre interior. Niște strade cotite, strâmte, rău pavate, cu mari bolovani de piatră sau nepavate

de fel, — arată starea încă aproape neschimbată depe timpul stăpânirii turcești.

Mai întâiu, orașul se poate împărți în două: acel vechiu, cuprins în interiorul cetății Vidin (faimosul Dii al părinților noștri ¹⁾) fosta cetate virgină) și cel nou din exteriorul ei.

În interior ca aspect, nimic schimbat prin civilizație, din locuințele depe vremea turcilor, iar în exterior mai sunt pe lângă vechile clădiri și ulițe turcești, și altele mai moderne.

Dela debarcader apucând la dreapta, trec pe lângă un local, de teatru mi se spune, situat în mijlocul unei grădini (grădina publică). Mai departe ajung la un pod peste un șanț cu pereții verticali, în zidărie, și de o mărime colosală.... putea să aibă peste 20 de metri lărgime și cam pe atâta adâncime. Acesta e șanțul ce înconinge peste tot cetatea,—măreață, cerbicoasă, alte dați—și menit pe vremuri a fi umplut cu apă din Dunăre, prin rădicarea unor misterioase stăvilare, situate în perețele despre fluviu; — constituind astfel un obstacol, atâtor armii, care în cursul veacurilor au năzuit la cuprinderea cetății.

Trecând această vale—căci mai bine așa i-ași putea zice—ajung la zidul cetății.....

Deși cu pereții regulați, în zidărie veche, dar deasupra cu pământ, vegetație și chiar plantație,—arbori ruginiți de vechime. Astfel zidul are mai curând forma unui platou, un deal; atât e de gros. Cred că poate să aibă iar cam peste 20 metri. Îl trec, pe sub niște înfiorătoare bolte, cu mucedo și întunecoase chilii laterale și..... iată-mă în interiorul cetății!.....

¹⁾ Din bătrâni eră o zicătoare: când se va lua Diul va înnotă taurul în sânge omenesc.

Aci, cineva poate zice că a trăit câteva momente, cu secolii înapoi !... Tarabe vechi, cafenele și prăvălii, toate mici, scunde,—iar stradele așa de strâmte și cotite, că îmi aduc aminte de povestea unui călător, de prin orașele din orient, unde vecinii de vis-a-vis, pe o stradă, pot da mâna pe fereastră.

Înaintez tăcut... și din potrivite observațiuni, caut să pătrund prin pânza depărtărei,—în ruginite vremuri.... vieața orientală de aci, odinioară... cu minunile, voluptățile și basmele ei... apoi acele pagini sângeroase din istoria cetății, cu rezultatele schimbătoare... luptele titanice de prin secolii, sub bătrânele ziduri... și lăsând, astfel, gândul să mă poarte în trecut... îl opresc în fața evenimentelor de acum 310 ani... când strănepoții măreților legionari din secolul al II-lea d. Cr. și strămoși ai învingătorilor din secolul al IX-lea,—acei români ai marelui Mihai, în iarna anului 1594—95, sub conducerea îndărătnicului viteaz—cum îl numește ilustrul Bălcescu—aga¹⁾ Fărcaș înfrânseră semeața cetate cu-prinzând-o ²⁾... și mă întreb prin ce minunății de arme

¹⁾ General de pedestrime (infanterie).

²⁾ Iată ce descrie nemuritorul Bălcescu—în istoria Românilor sub Mihai Vodă-Viteazul—despre aga Fărcaș:

„Acest general mai mult voinic decât norocos, fusese mai înainte preot în satul Fărcășanii din județul Romanați, și se numea Popa Stoica. Aflându-se în acest loc de margine, care era adesea bătăit de Turci, Popa Stoica luase obiceiul după săvârșirea liturghiei de-și lăsa patrahilul și, armându-se cu securea, pleca în capul sătenilor de vână la Turci. Vestea voiniciei lui ajunse până la Mihailu, care puse pe Mitropolit de a-l despopi și în loc de rasă, îl investî cu cepchen, și în loc de cruce îl armă cu sabie, crezându-l mai vrednic de a sluji patria cu armele decât cu leturgiile. Fărcaș adevărate așteptările Domnului și vitejia cu care se deosebi în mai multe rânduri, îi dobândi, dela dănsul, slujba de aga sau general de pedestrime“.

sau oștiri numeroase?... pentru ca aceste ziduri mute și mărețe să li se închine...; Credința și iubirea!...; credință în Dumnezeuul Patriei și iubirea de libertate și cămin—altar în liniștea căruia românul aprinde în inima copiilor săi, focul credinței în Dumnezeu și dragostea de plaiurile ce le resfătă copilăria, în scumpe tradiții și fermecătoare basme, în flori parfumate, în izvoare de cristal, în triluri de privighetoare și în cântece străbune duse departe de ecoul dumbrăvilor răcoritoare... „căci iubirea de moșie e un zid, care nu se înfioară de a ta spaimă Baiazid!“¹⁾

Pe semne a fost scris în cartea secolilor ca acest neam, acest vlăstar al spiritosului și maiestosului arbore cu rădăcinile tocmai în țara Lațiiului... această ramură, —să se întindă, să se desvolte în voia prevedinței, umbrind la răstimpuri mucedele ziduri străvechi...

Înaintează mai departe în interiorul cetății, trec pe lângă o tarabă cu verdețuri, de unde o tânără frumoasă, târguind zarzavaturi, îmi aruncă o privire curioasă; streinii sunt recunoscuți, deși mă forțam să fac pe obișnuitul locului.

Ajung la un răscruciu. Aci, la o cafenea, lume multă, porturi variate, militari și funcționari bulgari, turci, u-

Pe la începutul ernei 1594—1595, pe când aga Fărcaș se găsea cu un corp de 3000 oameni lângă Vidin, fu înșelat de doi trădători, cumpărați de turci cu 2000 aspri, să-i spue a alergă să salveze pe locuitorii din vecinătatea Vidinului, care sunt prădați de o ceată de vre-o sută de turci. El crede, se duce, și cade în cursă; înconjurat de o armie de 30.000 turci. Aci aproape toți oștenii săi pieriră nu mai el cu câțiva scăpă. Cu câteva luni în urmă însă, își răsbună cu prisos bătănd și cuprinzând cetatea Vidinului, care fu găsită în puterea sa de Mihailu, ce ajunsese aci, pustiind ținuturile turcești, după ce luase cetatea Nicopole.

¹⁾ Eminescu.

vrieri,—în fața cafenelei stând la mese, la umbra a trei uriași salcâmi, uscați pe câte o parte și gârboviți de timp. Mai colo un arhi-bătrân musulman cu barba lungă și albă ca zăpada, cu ochii pe jumătate închiși și gânditor, la cine știe ce timpuri apuse... la mărirea Islamului!—își lua ciubucul, trăgând a lene fumul dintr'un incolăcit tub, ce ocolea—traversând, printr'un mare vas de sticlă plin cu apă, ovoid și închis la gât. Stau puțin și eu la o masă, mai izolată de lângă un jgheab de fântână, croit—pe cine știe ce vremuri—dintr'o singură piatră.

Am o plăcere irezistibilă să fac pe omul locului. Și adunându-mi din slabele cunoștințe de limba turcă, cer o cafea, întrebând și de cost. Mi se aduce, răspunzându-mi-se tot în turcește că costă zece parale. Eu credeam (uitasem) că pară însemnează ban, și la plată, proverbiala cinste a turcului (ca om nu ca patriot)—dând zece bani, mi se înapoiază cinci. Li iau, tac și plec. Tocmai după mai multe târgueli—lucrul se repetă—mai târziu, constat că un ban valorează două parale. Așa că până să mă dumeresc, îi făceam pe toți, ca la plată să se uite lung la mine.

Dela cafenea merg mai departe. Trec pe lângă niște cazarme instalate, mi se spune de după război 1878, în cetate. Ajung la o altă cotitură. O cadână în curtea unei locuințe turcești, devoalată, întindea rufele pe o frânghie. Arunc ochii, discret,—totuși mă observă și la moment dispare sub zidurile curții.

Mai înainte ceva, întâlnesc două copile musulmane, ce se înapoiau—probabil dela Șimdi ¹⁾. Observ la una din ele—ca de 11—12 ani etate—atâta grație și ten, desăvârșită perfecțiune....., niște trăsături de o fineță

¹⁾ Școală.

ideală!... o frumusețe supra-lumească, ascunsă în parte de albu-i văl, aproape transparent, ce îi încadră înge-reasca-i față—că rămân pe gânduri, uimit... Fermecă-tori-i ochi, de o nedescrisă frumusețe, de și în trăsurile caracteristice rasei, produc emoțiuni sfinte, emoțiuni de înălțare sufletească!... ca două schintei divine, co-borâte pe pământ, din acele regiuni senine... din lumea îngerilor, spre a încălzi inimile muritorilor!... Mă în-treb care să fie cauza acestui fenomen de frumusețe... ereditatea, educația fizică, morală? Nu știu. Cazul ră-mâne nedezlegat, iar eu, atins de împrejurare, continui—încă gânditor—drumul.

După un timp, observând că m'am depărtat cam mult, spre a nu pierde drumul și mai cu seamă timpul, mă înapoiez pe unde am venit.

La ieșirea din cetate, câteva trăsuri staționau la vre-o 10—15 metri de pod.

Ne cunoscând limba bulgară de loc, mă adresez cum poci, în turcește, unui birjar; cât îmi cere dus și întors până la localitatea Smârdan, care e—mi se spusese—la vre-o 7 kilometri de Vidin. Mă recunoaște probabil, și în românește, îmi cere pentru aceasta 4 lei. Prețul îmi pare potrivit, primesc și imediat urc în trăsură, pornind în spre apus, pe niște strade, de construcție și în stare destul de primitivă.

Din curiozitate întreb pe birjar de unde știe așa bine românește, el îmi răspunde că e născut în comuna Ri-sipiții din județul Doljiu, că locuște din copilărie în orașul Vidin, că în sus și în jos, departe pe tot malul drept al Dunării, sunt sate întregi, ce se țin aproape lanț, compuse numai de români; păstrându-și limba neschimbată, precum și portul nostru național româ-nesc, moștenit din bătrâni.

La ieșire din oraș sunt întăriri de pământ, ca o cen-

tură, ezistente din timpul războiului din 1877, iar în câmpie se lucrează pe o scală întinsă, numeroase lucrări de fortificație, de către soldații bulgari, pentru instrucția practică.—Alții la teorie, în grupuri, sub cerul liber, pe un meidan ¹⁾ li se face pe câte o tablă, de către instructori—probabil—traseuri de fortificație.

Timpul e favorabil călătoriei. Ieșim în câmpie. Pe dreapta numai fânețe, întinzându-se ca un imens covor verde, cu flori de toate colorile în care predomină alb și albastru; margaretă și cicoare, ce se întrec la înălțime, prin întinsele erburi,—deasupra cărora și la distanță, se ridică liniștite, mărețele turnuri ale mănăstirii din comuna Capitanovcea, proiectându-se la orizont în spre aburoasele plaiuri dela miazănoapte. Pe stânga culturi, la marginile cărora, departe hăt colo, se pierd—venind din direcția opusă—ultimile ramificațiuni ale Balcanilor, boturi de dealuri ca niște monștri uriași, cu capul în spre noi.

Câmpiile sunt populate de muncitori, la prășitul porumbului, seceratul orzului și cositul fânului.

Pe drum ajungem un om, pe picioare, care după ce schimbă în bulgărește, câteva vorbe cu birjarul, acesta mă roagă—dacă încuviințez—să îl ia în trăsură; e nașul său. Primesc și pornim înainte.

Călătorul,—un om de vre-o 50—60 de ani etate,—îmi spune că se numește Ștefan Teodorof, că voește a ajunge o căruță a sa, ce trebuie să fie pela Smârdan. Apoi dându-ne în vorbă, după ce îi arăt scopul călătoriei mele, îmi povestește—ca martor ocular—cum în timpul războiului din 1877—78, parte din glorioasa armată română, care venea de peste dealuri, din partea opusă, profitând de o ceață și bine înțeles de negli-

¹⁾ Platou.

gența apărătorilor, ocolește localitatea Smârdanul, ocupată de turci și îi surprinde, atacându-i pe la spate, din spre răsărit, unde pe atunci—la poalele colinei ocupată de apărare—erau bălți și smârcuri considerate inaccesibile,—și cum însfârșit, soldații români au trecut prin apă până în brâu, în atacul localității, urmat de victoria bine cunoscută. ¹⁾

Cu vorba am ajuns în sat.

Streinul ne părăsește apucând drumul la dreapta, iar trăsura ocolește puțin la stânga, în spre monumentul rădicat în amintirea eroilor noștri, morți pe câmpul de onoare în războiul trecut.

La vederea locului și a monumentului, încă dela distanță, un fior jalnic mă străbate!... un sentiment de religiozitate... o emoție începe a mă furnica prin tot corpul; e admirația sublimului, regrete dureroase adormiților de veci, recunoștința către eroii patriei!... o emoție, la fel cu cea ce încerc, când am rara și mângăetoea ocaziune, de a vizita mormintele răposaților mei părinți, la țară, în comuna ~~112~~ unde am născut, și crescut orfan.

Se oprește trăsura la marginea șanțului ce împrejmuește monumentul.

Mă dau jos, în mod aproape automatic și mut de emoție, trec șanțul..., cu capul plecat, încerc a înainta... un înec îmi vine în gât și lacrimi în ochi... un tremur de durere și de respect... o sfială aproape necunoscută dela primii pași peste firele de iarbă, crescute din pământul frământat cu sângele unei generațiuni de eroi!...

Acî fiecare floare și fir de iarbă e ceva sacru, crește din seva trupească a unui erou. Cum aş putea-o călca,

¹⁾ Asupra adevărului, grăit de acest bătrân, a se vedea mai departe pag. 16.

cu piciorul?!... Cavou național... a tot ce am avut aci mai sublim, într'un moment dat!... eroii noștri!... acei semi-zei născuți nu făcuți... care—ca faruri eterne—ne-a arătat, prin disprețul morții, calea către nemurire!... Acei semi-zei cu sufletele calde și simțiri mărețe!... ce par lăsați de creator, națiunilor pe pământ, ca o trăsură de unire între muritori și dumnezeire!...

Imi pare o profanare, călcând acele gingașe floricele, hrănite cu sângele, odinioară cald, țîșnind din piepturile vitejilor, pentru care am cult!... și că aci numai în genunchi, cu profundă religiozitate, s'ar cuveni a atinge cu fruntea, sărutând—ca altă dată Dan căpitan de plai pământul țării sale—aceste locuri sfinte!... stropindu-le cu lacrimi, trecător omagiu de pietate și unic tribut ce le-aș putea da acum... până va veni ziua să-i imităm!

.....

O voce pare că îmi repetă la fiecare pas: „cum calci așa?!... sub această pajiște înflorită dorm parte din vitejii națiunei tale, care sunt sfinți pentru orice român!..

.....

Cu lacrimi în ochi și durere respectoasă, înaintez încet, examinând de aproape monumentul. Aci, un repetat torent de rouă—limbă a emoției;... lacrimi de fericire și mândrie națională! — la vederea deasupra monumentului, a unei statui de bronz, reprezentând România,—imaginea Patriei,—cu fața în spre Balcani, într'un aer de angelică maestate, având în privire liniștea măreață a eroilor!... și purtând în mâna dreaptă o faclă... (steaua divină a ginte latine!), lumina!... gloria spiritului, triumful civilizației și umanității în calea spre Balcani...—Iar cu mâna stângă, statuia e rezemată pe mânerul unei spade... al cărei înțeles, e lezne de înțeles...

Civilizație și eroizm...—Spirit și materie, lumină și forță!... În mâna dreaptă—la înălțimea capului cuib de inteligență, cultură, izvor de lumină, statuia poartă o faclă: simbolul culturai al civilizației..... triumful virtuților asupra barbariei!...—iar în cea stângă, cu mânerul la înălțimea inimei, cuib și izvor de fapte mari, de vitejie de amor propriu, de orgoliu național și iubire de Patrie,—în mâna stângă zic, spada; simbolul forței, al eroizmului!

— Și în contemplare mută... întorcându-mă cu gândul în secolul XIX-lea., secol de eroi., (nu știm în cel actual ce ne mai rezervă viitorul), mă întreb, în anul mântuirii 1878, luna Ianuarie,—alătura cu furtunile și gerul cumplit—ce va fi fost oare pe aceste locuri, azi împodobite în haina lui Florar!?... Trăznete de puști și tun... atacuri... zăngăniri de săbii... răcnete...lovituri...¹⁾ riposte... spintecări... țipete, amestecate cu sunetul de tobe, muzici și goarne... apoi... cadavre mutilate, în-sângerate, sfâșiate... grămezi de carne amestecate cu arme sfărâmate!

... tablouri îngrozitoare, din galeriile zeului Marte! cu urmările lor duioase... redată atât de bine în versuri de scriitorii neamului, ca : Alexandrescu în „Căinele soldatului“, Alexandri în „Sergentul“ și „Peneș curcanul“, Rădulescu-Niger în „Căinele sergentului“ și Coșbuc în „Rugămintea din urmă“...

Dar să lăsăm disertațiunile de domeniul sentimentului și al imaginației și să revenim la chestiuni mai interesante, poate, pentru stimații lectori.

Aci în toiul cumplitei ierni din 1877-78, trupele ro-

¹⁾ Cu baioneta dar mai cu seamă cu patul puștii—reminiscența dela ghioaga străbună—cum e mai la îndemână românașului, în momente de grea cumpănă.

mâne conduse de șefi ca Domnii general Haralamb și Cerchez, L-t Colonel Cotruț și Holban, maior Stoilov, Teleman, Ulescu și Stroja etc. desfășurară o viteză legendară dela șef până la soldat. Istoria distinge mai mult pe Domnul L-t Colonel Cotruț, acest trăgător dibaci, care cu pușca în mână și încins cu o gibernă, ca un simplu soldat, ochiă liniștit în mijlocul gloanțelor, culcând la pământ din tirarii turci. De altfel sunt fără număr actele individuale de viteză și devotament, spune istoria, săvârșite de ofițeri și soldați ziua de 12 Ianuarie 1878, fu o zi plină de glorie și umedă de sânge pentru armata română.

Istoria citează, dintre ofițerii care pieriră uciși aci, pe locotenent Elefterescu, sublocotenentii Verbiceanu, Șerbănescu și Frunzeti care căzû strâpuns de trei gloanțe când se repezea în fruntea plutonului său, asupra unei case baricadate în care turcii aveau telegraful, comunicând cu Vidinul, și de unde trăgeau focuri pe fereastră și din podul casei,—și că dintre turci au pierit în acea zi un număr întreit ca românii.

Iată si două crâmpeie, pe care nu mă pot opri de a le reproduce, întocmai după istoria războiului de Văcărescu.

„Maiorul Stoilov, care înaintă asupra redutei din stânga „Smârdanului, cu cele 7 companii din regimentul 4 de „liniă, profită de un șanț vechi dinaintea ei, prin care „se putû apropia acoperit, precum și de negura deasă „care împiedeca vederea inamicului și linia tirarilor „noștri, urmată de aproape de susțineri, ajunge, fără a „trage o pușcă, la șanț. Companiile noastre trec ca un „vârtej peste dânsul, și în câteva minute năvălesc peste „parapet. Turcii, surprinși, se apără cu desnădăjduire, „o luptă din cele mai sângeroase se încinge, soldații „noștri lucrează cu baioneta și cu lovituri năprasnice

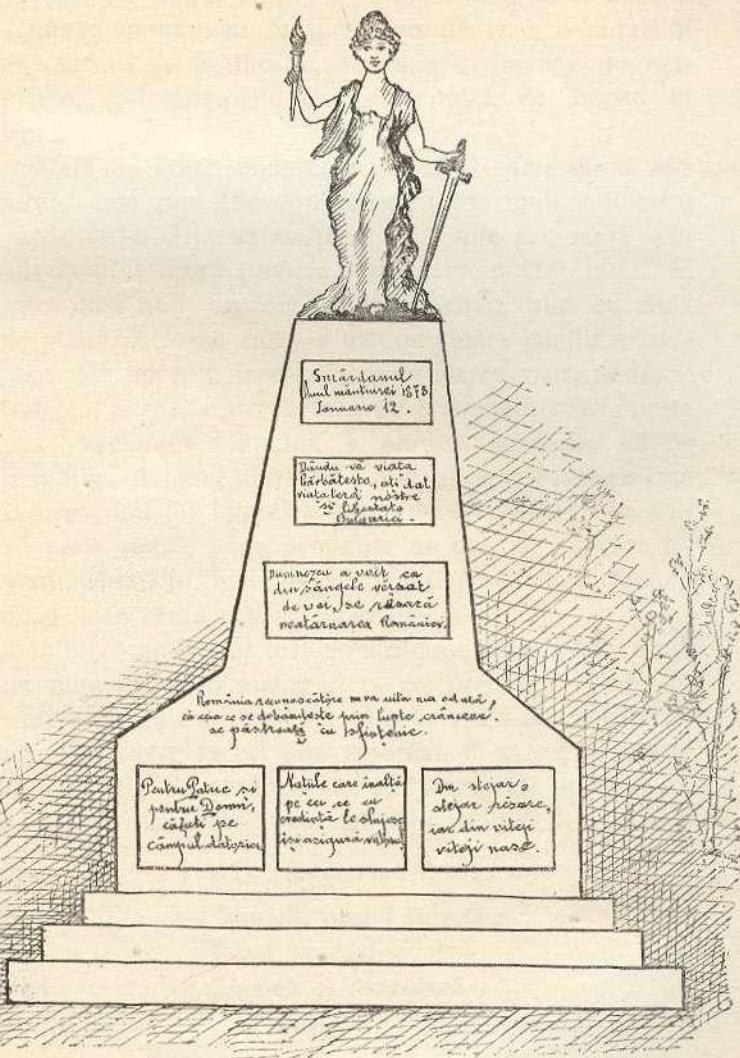
„cu patul puștei. Ofițerii combat în rând cu soldații, „toți se disting, dar mai ales căpitanul Vidulescu cu „compania 8-a și căpitanul Amăreșteanu cu compania „5-a. Tunarii otomani mor lângă tunurile lor; trupuri „de nizami încheștate în supremă luptă cu trupuri de „Români, umple șanțurile și zac înăuntrul redutei.

Apoi când General Cerchez dă ordin regimentului 9 de dorobanți a păși la atacul redutei a treia :

„Dorobanții, conduși de comandantul lor L-t Colonel „Holban și de maiorul Stroja, înaintează cu hotărîre la „atac sub focul crâncen al apărătorilor redutei, având „a învinge și greutățile tărâmului, căci trebuiau să treacă „pe ghiață și prin apă până la brâu, pârâul Delena, „care se afla înaintea întăririi inamice. Această împre- „jurare întărește marșul regimentului 9 de dorobanți, și „Turcii văzând că *nici focul, nici apa nu poate opri în-* „*naintarea soldaților noștri*, nu mai cutează a aștepta „sosirea lor, și, după ce mai trag câteva descărcături „de puști și de tunuri cu mitralie, ei scot repede gurile „de foc din redută și se retrag“. Spune apoi cum do- robanții noștri ocupă reduta și satul vecin Inova.

Vin acum la descripția monumentului. El este de piatră lustruită, având ca la 6 metri înălțime, iar statuia de bronz deasupra, este cam de 2 metri și jumătate înălțime.

E deci cam de mărimea celor de întâiul ordin, în acest gen. În partea despre Balcani, pe fața monumen- tului, este sculptată în marmoră albă, fină, inscripția următoare,—care va vorbi, peste secolii, generațiunilor viitoare, în dulcea limbă românească, despre vitejia stră- moșilor! Inscripția dată aci, începând dela partea su- perioară a monumentului, urmează întocmai, ordinea esactă, pe grupe, rânduri, cuvinte și chiar literile ne- schimbate ;

Monumentul este împrejmuit, în interiorul șanțului, cu pari de piatră, uniți prin lanțuri de fier.

Lângă monument, în spre apus de el, e o redută și alte lucrări de fortificație, din timpul turcilor, reorganizate, mai sistematic și mai durabil, de bulgari în urmă.

Afară de acest monument principal,—îmi spune birjarul,—mai sunt alte două monumente mult mai mici, ca de vre-o 2 metri înălțime,—în spre sat, unde—în adevăr—întorcând privirea, văd la vre-o 200 metri, în gura unei uliți, un loc mai mare, viran, plin cu cruci de piatră. Aci—se zice—a fost odinioară cimitir musulman. Mă apropii. Inscripții, parte șterse, parte nedescifrabile, se mai observă încă pe strâmbele cruci, peste care, vechimea timpului, a aruncat perdeaua sa de mușchiu—domnul pustiului. Parte din ele căzute pe câte o aripă, îmi fac impresia unor bătrâni gârbovi cu iluzii parte șterse, parte acoperite de decepții, și care istoviți, abia s'ar mai ține, rezemați pe un cot, înaintea de a li se cânta veșnica pomenire.

În mijlocul acestui fost cimitir, domină indicatele două monumente, mult mai mici ca cel precedent și de tot simple, așezate la distanță cam la vre-o 20 metri unul de altul. Merg la cel mai apropiat. E așezat cu fața în spre răsărit. Pe el să citește, sculptat iarăși în marmoră albă fină, inscripția următoare și în ordinea de mai jos :

Voi soldați
Temelia oastei Române,
Vouă se cuvine
Cinstea și dragostea
țării.

Iar pe cel al II-lea, situat tot între cruci, dar mai în

spre interiorul satului și așezat asemenea ca cel dintâi se citește inscripția:

Cei dintâiu la primejdie
Trebuie să fie și cei dintâiu
La o glorioasă amintire.

Acesta din urmă, îmi spusese birjarul, ar fi în amintirea morței unui ofițer, victimă a curagiului său osebit.

Aceasta încă mă interesează, — și plecând în spre o fântână din apropiere, unde birjarul abătuse să dea apă cailor, îl întreb, dacă știe să-mi spună ceva mai amănunțit despre aceasta, când tocmai venea din sat o țarancă să ia apă. Întrebată de birjar, în bulgărește, despre acest fapt, ea îi răspunde — ceea ce birjarul îmi tâlmăcește în urmă—că în vremea războiului, aci unde e chiar monumentul (eu cred că în apropiere, neputând admite locuința în mijlocul cimitirului), eră o casă de bulgar, în care nu eră decât o babă bătrână. Un ofițer de ai noștri ar fi intrat în curte, întrebând dacă sunt turci înăuntru, și baba—se zice—neștind în a cărui parte va fi isbânda, și de frica cruzimei turcilor, a răspuns negativ. Ofițerul intrând în casă să cerceteze a fost împușcat pe ocna podului, de doi turci care erau ascunși în podul casei.....

Ofițerul din povestirea, greșită, cred, a țarancei nu e altul decât Sub-Lt Frunzeti despre care am amintit deja.

Inima mi se strânge de durere, la închipuirea numai a unor asemenea scene!..... și câte va fi fost la fel și mai crude încă!..... parcă văd tablouri diferite, cu toate ororile războiului, care înfioară carnea, zgudue mintea și ecsaltează inima!.....

.

Astăzi—ca decor—în locul bubuitului tunului și trăznetelor de puști de altădată, e pe aceste locuri, ca contrast,—o liniște sfântă.....!

Drept goarne și muzici la atac, invizibile în fumul prafului de pușcă, din învălmășeala luptei de odinioară, azi e dulcele cântec al filomelei, invizibilă, în ramurile de verdeață ale umbroșilor copaci.....!

Altădată luptătorii, în uniforme de colori variate, alergând în vârtejul luptei, azi gingași fluturei, în costume multicolore, aleargă pe câmpie, sub caldele raze ale soarelui.....!

În locul zăngănitului furios de lănci și săbii, se aude cântecul cârsteiului ascuns în livade....!

În locul șuerului de gloanțe de odinioară, azi, e cîrîpîtul rîndunelelor, spintecînd văzduhul.....!

Altădată țipete și răgnete în furia luptei, azi gran-gurul de aur fluieră duios, lângă cuibul său de argint...!

Și în contras cu furia oarbă de eri, azi pacinicul muncitor lucrează, liniștit și vesel, în țarina sa....!

Acum 28 ani, mirosul prafului de pușcă — parfum favorit al lui Marte — în crâncena luptă, azi parfumul dulce al florilor de primăvară.....!

Din sângele închegat al vitejilor căzuți odinioară, azi răsar mii de flori roșioare, de toate nuanțele.....!

Sclipirile de arme din tabloul luptei de eri, sunt înlocuite azi prin miriade de flori multicolore, ce sclipesc —umplînd câmpia—într'o efuziune de verdeață.....!

În locul gemetelor surde și suspinelor duioase de odinioară, azi un foșnet de frunze, în adierea zefirului, aducînd cu dînsul de departe, ecoul unei doine dela păstori!

Da! e măreață natura, viguroasă verdeața și frumoase florile ce acopere azi locul de jale și de glorie

de odinioară; — dar câte suflete mărețe, câtă vigoare de trupuri tinere și câte frumuseți în floarea juniei, nu îngrășă cu sângele lor aceste locuri!..... din care a răsărit — odată cu asemenea comori de frumusețe ale naturei—independența unui popor și renașterea altuia!

Rămâne-va ca fiecare să judece dupe sine, dar eu zic: fiecare bine pe acest pământ are un rău și fiecare rău are un bine, căci însuși răul, suferința, ne dă experiența, progresul..... e un bold mai mult către perfecționare!.... mare Cantu a zis: „mersul general al omenirii în căile pregătite ei de providință, aduce acele minunate reînnoiri ce se fac pe pământ, scoțând binele din rău“. Din două rele — iară-și zice un proverb, să alegi pe cel mai mic.....; îngăduitor și mai cu seamă încrezător e românul, din moștenita-i nobleță. Indată însă ce treci de limită, și nu-i recunoști înțelepciunea, cavalerismul și inima sa de aur, el devine erou, dupe ce ți-a cântat deja — ca om de pace — „măi tătare nu mă face....!“

O particularitate însă, păgubitoare cred, că devenit învingător, el rămâne totuși, nu numai mărinimos, dar chiar modest.....

Cu sufletul încă sub emoțiile încercate, părăsesc aceste locuri sfinte, păstrând acestor momente o amintire scumpă! și urcând în trăsură ce ereă gata de înapoere, spun birjarului ca la ajungerea în oraș să abată prin cetate.

Ne înapoem cam pe aceleași strade și iată-mă iarăși în apropierea zidului cetății..... și în cursul liber dat gândului, în trecut—întocmai ca tablourile de pe scena unui teatru 'mi apar succesiv închipuirei, perioadele, secol după secol..... fiecare învesmântat în împrejurările sale, fiecare cu subiectele sale variate, cu eroii săi..... ce se resboiră

în timpuri pe aceste locuri, ca niște giganți... între care disting trei umbre uriașe. . . . despărțite prin secolii, hărăzite de providință acestui mult încercat vlăstar latin: una la obârșie în epoca de glorie universală a stămoșilor, resădind tânăra mlădiță în aceste pământuri, —alta cam pe la mijloc și în grele vremuri; lupta de exterminare cu elementele înconjurătoare, biruite peste tot, — și în fine ultima care mătură orizontul țării de nori, dând lovitura definitivă buruenilor cotropitoare din holdă și un avânt decisiv lăstarului de alte dăți—azi arbore, înflorit mai bogat ca oricând, sub caldele și fecundele raze ale soarelui libertății și păcii...; Traian-Impărat, Mihaiu-Voevod, Carol I-iu Rege!... Aducând astfel patria la libertate, glorie, lumină, artă, etc. . . . epoca lui Pericle pentru noi românii... sub îndelungata domnie de 40 ani a Energicului și Înțeleptului Nostru Suveran!

Intrerup șirul gândului în uruitul trăsurei, trecând podul în cetate. De astădată intrăm pe altă poartă. ¹⁾

Prin acelaș fel de strade, cu bolovani mari și stânte, înaintăm până la fortul „Baba-Vida“. Aci mi se spune, e acum depozit cu munițiuni de război.

Se zice, că această construcție—fortul „Baba-Vida“—este mult mai veche decât însăși cetatea Vidinului,—că în timpuri depărtate, spune legenda, acum mii de ani, o femeie bogată, anume Vida, ar fi venit, nu se știe din ce parte, făcându-și aci casele, în care există și azi depozitul cu munițiuni, pe lângă care apoi, s'ar

¹⁾ Cetatea Vidin are șapte intrări (porți) dintre care patru în spre uscat și anume: Bazar Capus (aceea pe care am intrat 1-a oară). Stambol Capus aceea pe care intrăm a 2-a oară, Agem Capus și Surgium Capus și trei în spre Dunăre, al căror nume îmi scapă din memorie.

fi grupat familii cu alte case formând oraș,—și tocmai târziu ideia construirii unei cetăți.

Această femeie trebuie, după legendă, să fi fost foarte respectată... vre-o mare filantroapă, considerată ca un părinte de conaționali,—de unde și numele de Baba ¹⁾ Vida.

În zidurile cetății, (fortul „Baba Vida“) se vede minunata combinație a molozurilor antice,—legând, aproape etern, blocuri de piatră enorme, multe cioplite în formă cubică, altele în formă ovală, zidite la înălțimi colosale!

Guvernul bulgar, și ca interes material,—construcția fiind utilizată la scopuri militare,—dar cred că și în vederea valorii istorice a acestui tezaur, relevând secolului XX-lea, o pagină prețioasă din civilizația secolilor depărtați,—întreține prin reparațiuni continue, în bună stare, partea din tencueli și zidărie distrusă de timp.

Ne având voie să vizităm interiorul fortului, ne înapoiem cu trăsura, trecând pe lângă cazarmele bulgarilor din cetate, despre care am amintit situate în niște clădiri vechi, de sistem primitiv, cel puțin ca aparență.

Înainte de a părăsi cetatea ne oprim în dreptul uneia din numeroasele tarabe, pline cu fructe expuse spre vânzare. Un turc ca de vre-o 50 ani, foarte politicos, ne servește după comandă într'o hârtie, mai multe feluri de fructe. Deși nu sunt amator, dar luasem să gust dupe dejun.

Ieșind pe poartă (Stambol Capus) birjarul meu, după dorința exprimată, mă conduce la un birt. Aci o cinzacă mai întâi, cu niște veritabil rachiu de comină, dată de dușcă și apoi la masă băiete!

¹⁾ Baba—bătrân—părinte.

Mă servește, între niște mâncări foarte suculente dar cam grețoase, cu niște excelent și vechiu vin negru... „de frica morții tată!”—zicea în cazuri analoage, un glumeț bătrân, în copilăria mea...

După masă gustai și din fructele cumpărate. Nu-mi părură faimoase. . . . gust sălbătic, mai cu seamă perele și vișinile.

Cu una cu alta mă mai învârtesc prin oraș și iacă și ora sosirii vaporeșului, în cursa de după prânz. Nu mai trecu mult și—vasul dejă sosise—aud cunoscutul șuerat de 2 ori, la debarcader, precedând cu $\frac{1}{4}$ oră plecarea, taman ¹⁾ când o bălăbăneam pe turcește, într-o fabrică de țigări, cu patronul, Ibraim Efendi, ²⁾ un turc bătrân și foarte omenos,—și fără a mai lungi vorba, plec îndată. Să tot fi mers de aci ca vre-o 40 metri distanță apoi ocolind vre-o două case, iacă și debarcaderul în fața mea cu vaporeșul, care legănat de mișcările pregătitoare plecării, pare că mă muștră de întârziere, dând din cap la mine...

În adevăr, eră cât pe aci să-l scap, neștiind seama locului.

Urc pe vas, care se departă, numai decăt, de mal și iatămă pe drum înapoi. În acest timp cer deslușiri comandantului de vas, un om foarte amabil, asupra ostroavelor pe lângă care trecem și între altele, îmi răspunde că toate sunt posesiuni românești, lucru ce nu puțin mă măgulește.

Când dă soarele în spre asfințit, iată-mă și la uscat înapoi, pe pământul țării, aducând cu mine amintiri scumpe, din localități cu istoric bogat și mai ales cu episoade glorioase din istoria patriei.

¹⁾ Tocmai.

²⁾ Domnul Ibraim.

Dela debarcader, pornesc încet către casă, gânditor, încă sub emoțiile zilei. În acest timp soarele se ascunde, privindu-mă numai cu un ochiu, de după crestele apusene ale Balcanilor. . . mai aruncă o lumină roșiatcă purpurie ce se reflectă în ferestrele caselor... un moment încă, și... s'a dus !...; lăsând totul în umbră, pentru a răsări în emisferul opus, luminând altui muritor—pelerin, calea către.... Smârdanul său...

Calafat, 30 Maiu 1905.
